

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Флорій Бацевич

ОСНОВИ ЛІНГВОНАРАТОЛОГІЇ

Підручник

Львів
2025

УДК [81:82.09](477)(075.8)

Б31

Рецензенти:

д-р філол. наук, проф., член-кор. НАН України *А. П. Загнітко*
(Донецький національний Університетт ім. Василя Стуса);

д-р філол. наук, проф., член-кор. НАН України *Л. І. Шевченко*
(Київський національний Університет імені Тараса Шевченка);

д-р філол. наук, проф. *Т. Ю. Ковалевська*
(Одеський національний університет імені Іллі Мечникова)

Рекомендовано до друку Вченою радою
Львівського національного університету імені Івана Франка
(протокол № 80/З від 28 березня 2025 року)

Бацевич Флорій

Б31

Основи лінгвонаратології : підручник / Флорій Бацевич. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2025. – 292 с.

ISBN 978-617-10-0938-7

«Основи лінгвонаратології» – перший в Україні підручник для магістрів-філологів, присвячений проблемам нового напрямку сучасної гуманітаристики – лінгвістичному аналізу розповідей (оповідей, наративів) про подію (події). З опертям на тексти художньої літератури і засоби їх мовного втілення розглядається низка наратологічних проблем, пов'язаних з особою оповідача, глибинами фікціональності художніх текстів, структурною і змістовою організацією розповідей про подію (події), голосами оповідних інстанцій, модусами і модальностями втілення авторського задуму, пресупозицією, емпатією і рухом її фокусу, а також деякими іншими аспектами, категоріями і одиницями організації та функціонування наративів художньо-белетристичного змісту.

Для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти, аспірантів, викладачів та усіх, хто цікавиться лінгвонаратологією як новітнім напрямом філологічних досліджень.

УДК [81:82.09](477)(075.8)

ISBN 978-617-10-0938-7

© Бацевич Флорій, 2025

© ЛНУ ім. Івана Франка, 2025

ВСТУП

Людина живе в динамічному світі різноманітних ситуацій і подій, часто стає їхнім учасником, ініціатором, спостерігачем, свідком, жертвою, героєм і т. ін. Вона отримує інформацію безпосередньо від інших людей або з використанням ЗМІ, сама розповідає про ситуації і події свого чи чужого життя, переповідає інформацію від третіх осіб, стає автором оповідей про неясні (фікційні) події, подумки реконструює ситуації і події минулого, читаючи про них в історичних мемуарах, відвідуючи музеї, картинні галереї, кінотеатри, концерти, виставки і т. ін. Розповіді (оповідні структури) визнаються способами і механізмами утілення комунікативної, орієнтувальної, маніпулятивної та інших функцій міжособистісного і групового спілкування. А тому абсолютно природним виявляється інтерес до змістової та формальної організації оповідей, способів їх функціонування й існування в суспільстві, творення і сприйняття їх людьми. З бігом часу цей інтерес трансформувався в появу нового (попри давні витоки) напряму гуманітарних досліджень – наратологію.

Усвідомлення того, що сутність людини виявляється в безперервній участі у плині подій, власній і загальній історії родини, країни, етносу, людства в цілому, а також того, що кожен із представників роду *homo sapiens* сприймає, думає, усвідомлює себе, інших, світ як цілісність, розповідає про все це іншим, спираючись на імпліцитні закономірності побудови оповідей, на зламі XIX–XX століть стало причиною так званого «наративного повороту», або ж навіть «наративного перевороту» в сучасній науці, перш за все гуманітаристиці. «За допомогою наративу ми осмислюємо все ширші, більш диференційовані, складніші

контексти нашого досвіду. По суті власне поняття наративу було узагальнене і розширене і водночас спеціалізоване у межах широкого спектру питань, які включають дослідження способів, за посередництва яких ми організуємо нашу пам'ять, наміри, життєві історії, ідеї нашої «само-сті» або «персональної ідентичності» [Brockmeier, Harré 2001]. Розуміння людини як носія наративного або тезаурусного способів сприйняття реальності, орієнтації в довкіллі, самому собі й, зрозуміло, розповідей про світ і про себе стало важливим поштовхом для розвитку нових напрямів досліджень у царині філософії, семіотики, логіки, психології, психотерапії, історіографії, культурології, етнології, соціології, політології та деяких інших науках, а також, звичайно, фольклористиці, літературознавстві й мовознавстві. Одним із наріжних понять згаданих і деяких інших напрямів наук (перш за все гуманітарних) став наратив. Природно, що в межах філологічних досліджень особлива увага звернена передовсім на художній наратив [Загнітко, 1996; 2006].

Наративна діяльність людини і результати цієї діяльності – наративи – розглядаються в різних аспектах, із залученням різноманітних методів, методик і прийомів аналізу. Провідним напрямом лінгвістичних досліджень художнього наративу вважається функційно-комунікативний, тобто інтерпретативний і текстопороджувальний, що передбачає орієнтацію на проблеми художнього текстотворення й інтерпретації текстів. Ці проблеми, своєю чергою, тісно пов'язані з досягненнями лінгвістики тексту, стилістикою художнього мовлення, риторикою, лінгвістичною прагматикою, семіотикою, когнітивістикою, теорією мовленнєвої діяльності, дискурс-аналізом та іншими напрямками сучасного мовознавства з опрацьованими в їхніх межах методами аналізу. Наратологія в цілому і лінгвонаратологія зокрема обумовлюють можливості множинних теоретичних модифікацій сучасного дослідницького процесу в цілому

і оповідних структур (див. зокрема: [Загнітко, 2006; Загнітко 2008; Мацевко-Бекерська, 2009]). У підручнику представлений лінгвістичний підхід до наративу, основи якого лише формуються в сучасній гуманітаристиці.

Посібник структурно складається з трьох розділів, у яких розглянуті проблеми низки теоретичних аспектів наратології (Розділ 1), досягнення і перспективи сучасних лінгвістичних студій наративів різних стилів і жанрів (Розділ 2), а також запропоновані деякі новітні аспекти досліджень оповідей про події, апробовані у працях автора посібника (Розділ 3). У Додатку представлений приклад комплексного лінгвонаративного аналізу фрагмента художньої оповіді про подію. Словник основних термінів лінгвонаратології допоможе магістрам орієнтуватися у викладі матеріалу.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
--------------------	----------

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ НАРАТОЛОГІЇ	6
--	----------

1.1. Наратологія: сучасне розуміння, предмет дослідження	6
1.2. Наративний поворот у сучасній гуманітаристиці: причини і наслідки	9
1.3. Основні поняття, етапи розвитку наратології	10
1.4. Складники (чинники), структура, категорійна організація наративів	20
1.4.1. Складники (чинники) формування і функціонування наративів	20
1.4.2. Структура наративів	24
1.4.3. Категорійна організація наративів	27
1.5. Типологія наративів	36
1.6. Інваріантні характеристики наративів як оповідей про події	39
1.7. Функції наративів у суспільстві	40
1.8. Наратив та інші форми мовленнєвої діяльності	41
1.9. Аналіз наративів: загальна характеристика	44
<i>Запитання і завдання для самопідготовки</i>	<i>47</i>

Розділ 2. ЛІНГВІСТИЧНИЙ ПОВОРТ У НАРАТОЛОГІЇ: ДОСЯГНЕННЯ, МОЖЛИВОСТІ	49
---	-----------

2.1. Аспекти лінгвонаратологічних досліджень. Лінгвонаратологія в Україні	50
--	----

2.1.1. Аспекти лінгвонаратологічних досліджень	50
2.1.2. Лінгвонаратологічні дослідження в Україні	54
2.2. Лінгвосеміотичні аспекти наративу як художнього знаку	60
2.3. Лінгвальні аспекти структурної і змістової організації художнього наративу	63
2.3.1. Структурно-змістова організація художнього наративу	63
2.3.2. Формально-смістова організація художнього наративу	67
2.4. Лінгвальні аспекти категорійної організації наративної історії	77
2.4.1. Подія як категорія наративної історії	77
2.4.2. Хронотоп історії художнього наративу	87
2.4.2.1. Часові параметри наративу	87
2.4.2.2. Просторові параметри наративу	93
2.5. Категорії наративного дискурсу: лінгвальні виміри	98
2.5.1. Голоси оповідних інстанцій у дискурсі наративу	98
2.5.2. Емпатія та її фокус у дискурсі художньої оповіді	106
2.5.3. Аспекти досліджень категорії модусу і модальності дискурсу художньої оповіді ..	116
2.6. Лінгвальні аспекти втілення оповідних інстанцій у наративі	125
2.6.1. Узуальні форми представлення наратора в художній оповіді	125
2.6.2. Мовний код наративу і типологія оповідачів	143
<i>Запитання і завдання для самопідготовки</i>	153

Розділ 3. НОВІТНІ АСПЕКТИ	
ЛІНГВОНАРАТОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	155
3.1. Лінгвальні аспекти втілення і вияву глибин фікціональності художнього наративу	155
3.1.1. Поняття глибини фікціональності художнього наративу	156
3.2. Специфіка оповіді наратора у зміненому стані свідомості	179
3.3. Лінгвальні характеристики художніх оповідей неантропного наратора	192
3.4. Лінгвальні аспекти трансформацій категорії подієвості	203
3.5. Лінгвальні аспекти трансформацій категорії наративного часу	214
3.6. Лінгвальні аспекти трансформацій категорії наративного простору	219
<i>Запитання і завдання для самопідготовки</i>	<i>224</i>
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ	
ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ	225
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ	
НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ	227
ДОДАТОК.	
Комплексний аналіз художнього наративу	241
СЛОВНИК ТЕРМІНІВ	276
ТЕМАТИЧНИЙ ПОКАЖЧИК	285

Навчальне видання

Бацевич Флорій Сергійович

ОСНОВИ ЛІНГВОНАРАТОЛОГІЇ

Підручник

Редактор *Оксана Яремчук*

Комп'ютерне верстання *Світлани Сенік*

Обкладинка *Маргарити Білобринь*

Формат 60x84/₁₆. Ум. друк. арк. 16,97. Тираж 100 пр.

Видавець та виготовлювач:

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи.

Серія ДК № 3059 від 13.12.2007.